

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง : หลักประชาธิปไตย

จัดทำโดย

พลตำรวจโทอุดม ชัยมงคลรัตน์

รหัส ๕๗๐๒๔๙

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ ๒

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๓ ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ว่าเป็น “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนส่วนใหญ่” (ประณต นันทิยะกุล, ๒๕๔๖)

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า คนเราเกิดมาเท่าเทียมกันคือ ได้รับความคุ้มครองจากรัฐตามกฎหมายและโอกาสที่จะได้รับการบริการต่างๆโดยเสมอหน้ากัน มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งจะกำหนดไว้แน่นอนในกฎหมายรัฐธรรมนูญ (กนก วงษ์ตระหง่าน, ๒๕๓๒)

ประเภทของระบอบประชาธิปไตย

รูปแบบของประชาธิปไตยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (ประณต นันทิยะกุล, ๒๕๔๖)

๑. ประชาธิปไตยโดยตรง เป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นผู้ใช้อำนาจโดยตรงด้วยตัวเอง โดยการลงประชามติ หรือ Referendum ซึ่งเป็นการปกครองอยู่ในอำนาจของพลเมืองส่วนใหญ่โดยแท้จริง หลักการบริหารและสถาบันการเมืองขึ้นอยู่กับการแสดงออกของพลเมืองเกี่ยวกับความรู้สึกและความต้องการของตนเอง พลเมืองทุกคนมีความเสมอภาคมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสภาประชาชน รวมทั้งมีอำนาจในการควบคุมสภาบริหารผ่านสภาประชาชน

๒. ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน เป็นการมอบอำนาจของประชาชนให้กับตัวแทนด้วยการเลือกตัวแทน ซึ่งเป็นการมอบอำนาจล่วงหน้าแก่ผู้แทนให้ไปปฏิบัติหน้าที่แทนในนามของประชาชน ระบอบประชาธิปไตยโดยตัวแทน ซึ่งเป็นระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน หมายถึงระบอบการปกครองที่ประชาชนมิได้เข้ามาส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองด้วยตัวเองโดยตรง แต่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งตัวแทนให้ทำหน้าที่ตัดสินใจการปกครองแทนตน ซึ่งอริสโตเติลกล่าวว่า เป็นระบอบการปกครองโดยคนส่วนน้อยภายใต้การควบคุมของคนส่วนใหญ่ ซึ่งสาระสำคัญของการนี้มีใช้การปกครองส่วนน้อย แต่อยู่ที่การควบคุมของคนส่วนใหญ่ ซึ่งคนส่วนใหญ่จะต้องสามารถผลักดันความต้องการของตนผ่านกระบวนการทางการเมือง ประชาชนจะมีอำนาจในการควบคุมผู้นำ ของตนโดยผ่านการเลือกตั้ง (elections) และหาก

ผู้ปกครองไม่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิที่จะถอดถอนผู้ปกครองได้

๓. ประชาธิปไตยแบบกึ่งตรง (กนก วงษ์ตระหง่าน, ๒๕๓๒) เป็นการผสมผสานแนวคิดของทั้ง ๒ แบบข้างต้น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทำการเลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่แทนประชาชน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้สิทธิประชาชนแทรกแซงในขบวนการทางการเมืองได้ เช่น การปลดผู้แทนก่อนหมดวาระ (recall) ให้ประชาชนร่วมกันเสนอร่างกฎหมายเองได้ (initiative) ให้ประชาชนยับยั้งร่างกฎหมายได้ (veto) ให้ประชาชนร่วมกันลงประชามติในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญได้ (referendum)

อุดมการณ์ประชาธิปไตย

อุดมการณ์ประชาธิปไตยจะเน้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคส่วนบุคคลคู่กันไป

สิทธิเสรีภาพ ซึ่ง สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมหรือความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้ โดยชอบธรรม โดยอำนาจอื่นแม้กระทั่งอำนาจของรัฐจะก้าวก่ายในสิทธิของบุคคลไม่ได้ และเสรีภาพ เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระในการกระทำใด ๆ ได้ตามความปรารถนา แต่มีขอบเขตจำกัดว่าการกระทำนั้นๆ จะต้องไม่ละเมิดกฎหมายหรือไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น (กมล สมวิเชียร, ๒๕๑๔)

สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย จำแนกได้ ดังนี้

๑. เสรีภาพในการพูด การพิมพ์และการโฆษณา โดยรัฐประชาธิปไตยจะอนุญาตให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น แต่ต้องไม่หยาบคายลามก หมิ่นประมาท หรือละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น

๒. เสรีภาพในการนับถือศาสนา คนทุกคนย่อมมีสิทธิโดยสมบูรณ์ที่จะเลือกนับถือหรือศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพราะศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อถือ แต่บุคคลก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธกฎหมายของรัฐซึ่งขัดแย้งกับหลักการทางศาสนาของเขา

๓. เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม โดยต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย และไม่เป็นอันตรายหรือไม่เป็นอุปสรรคต่อผลประโยชน์ของสังคมโดยส่วนรวม トラบเท่าที่การกระทำนั้นเป็นไปอย่างสันติและไม่เกินเลยขอบเขตแห่งกฎหมาย

๔. สิทธิในทรัพย์สิน คนทุกคนมีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง รัฐจะต้องทำหน้าที่ป้องกันภัยอันอาจเกิดต่อทรัพย์สินของประชาชนภายในรัฐ

ความเสมอภาค

ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย จำแนกออกได้ ๕ ประการ คือ (ทินพันธุ์ นาคะตะ, ๒๕๓๔)

๑. ความเสมอภาคทางการเมือง หมายถึง การที่บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการเมือง เช่น สิทธิเลือกตั้งเมื่ออายุถึงเกณฑ์ สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเมื่อมีคุณสมบัติครบถ้วน เป็นต้น

๒. ความเสมอภาคต่อการปฏิบัติของกฎหมาย หมายถึง บุคคลจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน เมื่อกระทำความผิด การลงโทษและการได้รับเหตุอันควรปรานีจะต้องใช้กฎหมายเดียวกัน

๓. ความเสมอภาคในโอกาส หมายถึง คนทุกคนจะต้องได้รับโอกาสที่จะใช้ความสามารถของเขาในการศึกษา การประกอบธุรกิจการงาน และการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าหรือเลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทัดเทียมกัน เช่น การมีมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

๔. ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ หมายถึง สภาพความใกล้เคียงกันในฐานะทางเศรษฐกิจแต่ไม่ได้หมายถึง การที่คนทุกคนจะต้องมีรายได้เท่าเทียมกัน

๕. ความเสมอภาคทางสังคม คนทุกคนจะต้องได้รับการเคารพว่า ความเป็นคนนั้นมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน ในฐานะของความเป็นมนุษย์เหมือนกัน

วิถีประชาธิปไตย (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, ๒๕๕๐)

ลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย อาจจำแนกได้ ดังนี้

๑. เคารพเหตุผลมากกว่าบุคคล โดยไม่ศรัทธาบุคคลใดถึงขั้นบูชาบุคคล (แต่ต้องกตัญญูต่อญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ) ประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อมีการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย เพื่อค้นหาเหตุผลและความถูกต้องที่แท้จริง เพราะเหตุผลเท่านั้นที่จะจรรโลงให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้ และประชาธิปไตยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

๒. รู้จักการประนีประนอม คือ ยอมรับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่นิยมความรุนแรง ต้องรู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นหรือตั้งต้นแต่ความคิดเห็นของตนเองโดยไม่ยอมผ่อนปรนแก้ไข และต้องยอมเปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดเห็นของตนเองเมื่อผู้อื่นมีความคิดเห็นที่ดีกว่า

๓. มีระเบียบวินัย คือ ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอ และช่วยทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดมาละเมิดตามอำเภอใจ แต่ถ้ามีความรู้สึกว่าการกฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น มิใช่ฝ่าฝืนหรือไม่ยอมรับ การใช้เสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวล่วงในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคม เพราะสังคมที่ไม่มี การจำกัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพเลยนั้น ทำให้สังคมประชาธิปไตย ไม่แต่เป็นสังคมอนาธิปไตยที่เปรียบเสมือนไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎหมายไว้ระเบียนวินัยทางสังคม โดยสิ้นเชิง

๔. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมว่า ตนเป็นเจ้าของประเทศ และประเทศเป็นของคนทุกคน โดยสำนึกว่าการที่ตนได้รับการศึกษา สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะสังคมอันเป็นส่วนรวมของทุกคน ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่ทำประโยชน์ให้เป็นการตอบแทน นอกจากนี้ลักษณะวิถีชีวิตประชาธิปไตยยังมีอีกหลายประเด็น เช่น ต้องเป็นคนหนักแน่นไม่หุบเบา ต้องไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีน้ำใจเป็นนักกีฬาคือรู้แพ้รู้ชนะ เป็นต้น

การปกครองแบบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง (จรรยา สุภาพ, ๒๕๑๙) ระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้น จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชนและมีหลักการจัดระเบียบการปกครองแต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่เครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตยเพราะ ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่

ลักษณะสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะที่สำคัญ คือ (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, ๒๕๕๐)

๑. ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครอง
๒. ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่นการลงสมัครรับเลือกตั้ง การใช้สิทธิเลือกตั้ง
๓. เป็นการปกครองที่มุ่งหวังให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์

๔. ยึดถือเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครองและเคารพในสิทธิของฝ่ายข้างน้อย

๕. ประชาชนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย (กฎหมายให้การคุ้มครองทุกคนเท่ากัน) และมีสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนด

๖. ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมรัฐบาลทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การเรียกร้องให้ ส.ส. ในเขตเลือกตั้งของตนตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อนของตน

หลักพื้นฐานของประชาธิปไตย (พัฒนา กิติพราภรณ์, ๒๕๕๐)

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดมั่นหลักการขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. การยอมรับว่าคนทุกคนมีสติปัญญา มีเหตุผล

๒. ยอมรับว่าทุกคนมีอิสระและเสรีภาพ

๓. การยอมรับว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

๔. อำนาจสูงสุดในการปกครองประชาชนเป็นของประชาชน

๕. อำนาจปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชนผู้ถูกปกครองโดยวิธีการแสดงความยินยอมต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การใช้สิทธิเลือกตั้ง

๖. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้านหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด หากว่ารัฐบาลไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ (วิชัย ตันศิริ, ๒๕๔๘)

หลักการของระบอบประชาธิปไตย

พัฒนา กิติพราภรณ์, ๒๕๕๐ สรุปจากปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย ทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งมีหลักการดังนี้

๑. หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (popular sovereignty) โดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง รวมถึงอำนาจในการถอดถอนตัวผู้ปกครอง

๒. หลักเสรีภาพ (liberty) ได้แก่ การเลือกตั้งถอดถอนผู้ปกครองหรือนำทางการเมือง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม การวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองทั้งด้วยการพูด การเขียน การเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะควบคุม และตรวจสอบผู้ปกครอง การชุมนุม

และการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งในการส่งเสริมสนับสนุนและคัดค้านนโยบายและการกระทำของผู้ปกครอง

๓. หลักการเสมอภาค (equality) ในระบอบประชาธิปไตยเป็นหลักควบคู่กับเสรีภาพ ซึ่งประชาชนจะได้รับโอกาสที่เสมอภาคกันและทัดเทียมกัน ทั้งใน ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

๔. หลักกฎหมาย (rule of law) ในระบอบประชาธิปไตยต้องมีที่มาอันชอบธรรม คือ อำนาจมาจากอธิปไตยของปวงชน ใช้บังคับประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ และต้องให้ความคุ้มครองภายใต้ความคุ้มครองภายใต้กระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๕. หลักเสียงข้างมาก (majority rule) ในระบอบประชาธิปไตยเป็นการสะท้อนถึงความต้องการของคนส่วนใหญ่ แต่จะต้องให้ความเคารพและคุ้มครองเสียงข้างน้อยด้วย เพราะฝ่ายเสียงข้างน้อยจะทำหน้าที่และมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการควบคุม กำกับและตรวจสอบเจตนากรณีในการตัดสินใจของฝ่ายเสียงข้างมากว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริงหรือไม่ ถ้าเสียงข้างมากลงมติตัดสินใจขัดต่อประโยชน์ของประชาชน ประชาชนมีสิทธิที่จะปฏิเสธมติการตัดสินใจของเสียงข้างมากนั้นได้

ประโยชน์ของระบอบประชาธิปไตย

วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์ และสุขุม นาสกุล, ๒๕๔๓ กล่าวไว้ว่า ระบอบประชาธิปไตยมีประโยชน์ ดังนี้

๑. ป้องกันการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมของเจ้าหน้าที่และการปกครองที่ไม่ถูกต้อง
๒. ใช้เป็นกระบวนการอันชอบธรรมตามกฎหมาย เพื่อป้องกันสิทธิและผลประโยชน์ของชนหมู่น้อย
๓. ประชาชนมีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นเพื่อชักจูงให้เป็นไปตามความต้องการของตนโดยการถกเถียงกันอย่างมีสันติในทางการเมือง

ในการศึกษาครั้งนี้ การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบไปด้วยระบอบการปกครอง ๒ รูปแบบ คือ ประชาธิปไตยโดยตัวแทน และประชาธิปไตยแบบกึ่งทางตรง ที่เน้นไปทางด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนภายใต้ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียม

กันอย่างเสมอภาค ไม่มีการแบ่งฐานะ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงเจตนาารมณ์ และยัง สามารถควบคุมตรวจสอบฝ่ายบริหารโดยใช้กระบวนการที่ชอบธรรมตามกฎหมาย เพื่อป้องกันไม่ให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบธรรม

ทั้งนี้การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง ย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมือง ของบุคคลในแต่ละสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมการเมือง และเป็นกลไกสำคัญที่มีผลต่อความคิดและการแสดงออกทางพฤติกรรม อันจะนำไปสู่ระดับการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

แนวคิดทางด้านวัฒนธรรมทางการเมือง

ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง (คีนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ, ๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายทางการเมืองของนักเศรษฐศาสตร์และนักวิชาการที่น่าสนใจไว้ ดังนี้

หยินเกอร์ ได้ให้ความหมายวัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง ทักษะคติ และการอบรมที่บุคคลแต่ละคนได้รับจากระบบการเมือง จะประกอบไปด้วยความรู้สึก และค่านิยมต่อระบบการเมืองและการประเมินเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง

อัลมอลด์ และ เวอร์บา กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ การรับรู้ ทางการเมืองและทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

เวอร์บา ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึง ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนของกิจกรรมทางการเมืองและสถาบันทางการเมือง โดยหมายถึง สิ่งที่ประชาชนเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้น ความเชื่อเหล่านั้นอาจอยู่ในหลายลักษณะ เป็นความเชื่อในแง่ประจักษ์ในวิถีชีวิตที่เป็นจริงในทางการเมืองหรืออาจจะเป็นความเชื่อในเป้าหมายหรือค่านิยมซึ่งควรจะเข้ามาใช้ปฏิบัติก็เป็นได้

อัลมอลด์ อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

นอกจากนี้ Almond ยังอธิบายว่า กระบวนการเรียนรู้และการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นจะเริ่มต้นจากการรับรู้และความเข้าใจต่อระบบทางการเมืองก่อนแล้วจึงพัฒนาต่อไปเป็นความรู้สึกทั้งพอใจและไม่พอใจ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย จากนั้นพัฒนามาเป็นความเชื่อและ

นำไปสู่การใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจซึ่งเป็นผลจากการประเมินค่าของระบบการเมืองและนำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองของคุณ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง ซึ่งแต่ละคนจะมีพฤติกรรมที่แสดงออกที่แตกต่างกัน ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับ การได้รับการปลูกฝังและขัดเกลาทางสังคมและทางการเมืองจากสถาบันต่าง ๆ ของสังคมที่จะสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองในการรับรู้ความรู้สึก ก่อให้เกิดการประเมินค่า

องค์ประกอบของวัฒนธรรมทางการเมือง

กมล สมวิเชียร, ๒๕๑๔ กล่าวว่า เป็นแบบแผนของทัศนคติของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง พิจารณาได้จากการโน้มเอียง ๓ ลักษณะ คือ

๑. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (cognitive orientation) เป็นความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

๒. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (affective orientation) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

๓. ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (evaluation orientation) เป็นการใช้อุบายพินิจและการตัดสินใจในการให้ ความเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง และปรากฏการณ์ทางการเมือง

นอกจากนี้ โรเซนบาล์มได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งหมายถึงความโน้มเอียงที่มีต่อปัจจัยต่าง ๆ ในระบบการเมืองได้แก่

๑. ความโน้มเอียงที่มีต่อโครงสร้างทางการเมือง (orientations toward government structures) แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

๑.๑ ความโน้มเอียงที่มีต่อระบบการปกครอง หมายถึง การที่คน ๆ หนึ่งจะประเมินค่าและให้การตอบสนองต่อสถาบันการปกครองหลักของสังคมอย่างไร

๑.๒ ความโน้มเอียงที่มีต่อปัจจัยนำเข้า (in puts) และปัจจัยส่งออก (out puts) หมายถึงปัจเจกชนรู้สึกและตอบสนองต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ซึ่งมุ่งหวังให้ได้มาซึ่งนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจอย่างไร

๒. ความโน้มเอียงที่มีต่อปัจจัยต่าง ๆ ในระบบการเมือง (orientations toward others in the political system) แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่

๒.๑ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง (political identification) หมายถึง ความรู้สึกเป็นเจ้าของหน่วยการปกครอง และรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งในสังคมที่จะต้องมีความจงรักภักดี ผูกพัน หรือมีภาระหน้าที่ต่อหน่วยการปกครองดังกล่าว

๒.๒ ความไว้วางใจทางการเมือง (political trust) หมายถึง ขอบเขตของทัศนคติของบุคคลเกี่ยวกับความรู้สึกเปิดกว้าง ร่วมมือ และอดกลั้นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสถานะที่ตนเป็นพลเมืองตามระเบียบกฎหมายของสังคม

๓. ความโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมทางการเมือง (orientations toward ones own political activity) แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๓.๑ ความสามารถทางการเมือง (political competence) หมายถึง บุคคลได้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะที่ตนเป็นพลเมืองบ่อยครั้งเพียงใด กล่าวคือ บุคคลได้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่เขามีอยู่เพื่อกิจกรรมทางการเมืองเพียงใด ซึ่งในกรณีนี้หมายรวมถึงการประเมินคุณค่า ความรู้ ความสามารถของเขาในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองของเขาด้วย

๓.๒ ความมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficacy) หมายถึง การมีความรู้สึกว่าการดำเนินการทางการเมืองของปัจเจกบุคคลส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองหรือไม่ ซึ่งหมายถึงความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และการเปลี่ยนแปลงนั้นสามารถกระทำให้สำเร็จได้โดยประชาชน ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน (sense of political efficacy)

รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมือง

จอร์จค วิระสัย, ๒๕๔๓ จำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองตามกระบวนการทางการเมืองออกเป็น ๒ ลักษณะสำคัญ คือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม (authoritative political culture) เป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมที่มีการปกครองแบบอำนาจนิยมหรือแบบเผด็จการ เช่น การปกครองของสังคมคอมมิวนิสต์ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ และรัฐเผด็จการ ทั้งทหารและพลเรือน ซึ่งอำนาจอธิปไตยจะเป็นของผู้ปกครอง ประชาชนจะถูกตัดขาดออกจาก การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะเกิดขึ้นได้เฉพาะในกรณีที่เป็นคำสั่งของผู้ปกครอง เพื่อแสดงการสนับสนุนเจตนารมณ์ของผู้ปกครองเท่านั้น นอกจากนี้

ประชาชนจะถูกปลูกฝังให้มีลักษณะนิยมชมชอบอำนาจเด็ดขาด ยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง ยึดถือตัวบุคคลมากกว่าเหตุผล นับถือระบบอาวุโสมากกว่าความรู้ความสามารถของตัวบุคคล นิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย และถือว่ากิจกรรมบ้านเมืองเป็นเรื่องของรัฐบาล ประชาชนไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยว ซึ่งลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ นอกจากจะเกิดขึ้นในประเทศที่ปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการแล้ว อาจเห็นได้จากประเทศที่เพิ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและมีความรู้่น้อย

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic political culture) ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้คือ

๒.๑ บุคคลต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ตามหลักการสำคัญ ๕ ประการ คือ หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักกฎหมาย และหลักเสียงข้างมาก

๒.๒ บุคคลต้องมีใจกว้าง ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น อันจะนำไปสู่ความคิดที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

๒.๓ บุคคลต้องมีความไว้วางใจและยอมรับความสามารถของบุคคลอื่นซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเอง

๒.๔ บุคคลจะต้องเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อแสดงว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นการแสดงอำนาจในการกำหนดผู้ปกครอง ตลอดจนการควบคุมกำกับและตรวจสอบผู้ปกครอง ให้มุ่งมั่นในการบริหารเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างมั่นคง

๒.๕ บุคคลจะต้องเคารพในกติกาและกฎระเบียบที่เป็นประชาธิปไตยโดยเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และกติกาของสังคมจะส่งเสริมให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีระเบียบวินัยที่เกิดจากความสำนึกของผู้คนในสังคม

๒.๖ บุคคลจะต้องให้ความสนใจและติดตามกิจกรรมทางการเมืองการปกครองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อมิให้นักการเมืองฉวยโอกาสใช้อำนาจไปในทางมิชอบ

๒.๗ บุคคลจะต้องมีความกล้าหาญในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองด้วยความคิดสร้างสรรค์ เพื่อแสดงให้ผู้ปกครองตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและผู้ปกครองมีเพียง “หน้าที่” ที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์ของประชาชน ผู้ปกครองไม่มี “สิทธิ” ที่จะละเมิดอำนาจอธิปไตยของประชาชน

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะของตน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา รูปแบบการปกครอง ตลอดจนวัฒนธรรมและค่านิยมของประชาชนในสังคมนั้น ๆ ซึ่งลักษณะของสังคมไทยนั้นพิจารณาได้ ๓ ลักษณะ (เชิงชาญ จงสมชัย, ๒๕๓๗)

๑. สังคมไทยเป็นสังคมที่รวมอำนาจและความสำคัญไว้ที่ส่วนกลาง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งสังคมได้รับการปลูกฝังมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

๒. สังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องการเป็นเจ้านายและยกย่องการมีเกียรติ เป็นค่านิยมทางสังคม (social values) ทำให้สังคมไทยมีลักษณะการทำงานจาก “เบื้องบน” หรือ authoritarian โดยประชาชนโดยทั่วไปและผู้ที่อยู่เบื้องล่างไม่ชอบแสดงความคิดเห็นหรือใช้สิทธิออกเสียงในการบริหารงานหรือการพัฒนาประเทศ

๓. สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งวิถีในการดำเนินชีวิตของคนไทยจะยึดถือความรู้สึก (emotion) และตามประเพณี (tradition) ไม่ได้เป็นไปตามเหตุผล มีความเป็นอิสระตามสบาย (individualism) และมีการยกฐานะทางสังคม (hierarchical structure)

จากลักษณะของโครงสร้างสังคมไทยและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและทางการเมืองดังกล่าวข้างต้นทำให้คนไทยไม่ค่อยมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) ซึ่งสามารถสรุปพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยมีลักษณะได้ดังนี้ (ไชยสิทธิ์ ตันยกุล, ๒๕๒๘)

๑. ลักษณะอำนาจนิยม คนไทยส่วนใหญ่ชอบอำนาจเด็ดขาด เคารพเชื่อฟังอ่อนโยนต่อผู้มีอำนาจ รวมทั้งมอบอำนาจและความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ การทำงานจึงมีลักษณะสั่งการจากเบื้องบนมาเบื้องล่าง

๒. นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้องในสังคมไทยคนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มพวกพ้อง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอ ผู้นำจะเป็นผู้มีอำนาจวาสนา บารมี ต้องสามารถให้ความคุ้มครองและให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้อง ส่วนลูกน้องต้องให้การสนับสนุนและบริการแก่นาย

๓. ยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ซึ่งลักษณะของคนไทยจะเป็นผู้เล็งเห็นผลเลิศในทางปฏิบัติมากกว่าจะยึดมั่นในอุดมการณ์

๔. มีการจัดลำดับฐานะในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากระบบศักดินาทำให้สังคมไทยยึดถือสิ่งที่ติดตัวมา เช่น ชาติวุฒิ วิทยุฒิ และคุณวุฒิมากกว่าความสามารถของบุคคล ทำให้คนไทยยอมรับความเสมอภาคของบุคคลได้ยากทั้งในแง่หลักการและการปฏิบัติ

๕. ความเป็นอิสระนิยม คนไทยรักความอิสระ ชอบทำอะไรตามลำพัง ตนเองไม่ชอบการถูกบังคับหรือตักท้วงภายใต้การออกคำสั่งของบุคคลอื่น ขาดระเบียบกฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิต ขาดระเบียบวินัย จึงทำให้การรวมกลุ่มทางการเมืองเป็นไปได้ยากขาดความรับผิดชอบต่อสังคม

๖. ยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม มีลักษณะอนุรักษ์นิยมไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงเพราะจะทำให้เกิดความไม่มั่นคง เมื่อประสบปัญหาจะไม่เรียกร้องบริการจากรัฐแต่ใช้วิธีร้องเรียนของความกรุณา

๗. ความเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นหรือสนใจต่อกิจการทางการเมือง

๘. ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกในแง่ร้ายไม่ไว้วางใจผู้อื่น เมื่อเกิดปัญหาจะพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๙. การรักษาความสงบและการประนีประนอม คนไทยส่วนใหญ่รักสงบ ไม่นิยมความรุนแรง หลีกเลียงความขัดแย้ง มีความอดทนต่อการถูกเอาเปรียบ ถ่อมตน เกรงใจผู้อื่น ทำให้คนไทยไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านผู้มีอำนาจ

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยกับระดับความเป็นประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย ต้องล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอดเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของตะวันตก เช่น อังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาใช้ร่วมกับสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของไทย มีผลทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยค่อนข้างไปในทางเผด็จการ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ, ๒๕๕๐)

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย มีดังต่อไปนี้

๑. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง สิ่งดังกล่าวนี้เป็นมาจากมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์และมีผลต่อสภาพสังคมโดยทั่วไปในปัจจุบัน กล่าวคือ ลักษณะสังคมไทยมีความคล้ายคลึงกับประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไปในความหมายที่ว่า ระบบการเมืองระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ มีลักษณะผสมกันระหว่างส่วนที่ล้าสมัยอันเป็นผลต่อเนื่องจากระบบดั้งเดิม กับส่วนที่เป็นสมัยใหม่อันเป็นที่รับมาจากประเทศที่พัฒนาแล้วของตะวันตก กล่าวคือ ในทางเศรษฐกิจโครงสร้างของสังคมมีลักษณะเป็นสังคมการเกษตรส่วนการอุตสาหกรรมนั้นยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาการความเจริญและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

มีน้อย ประชาชนมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ระหว่างประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ กับชนชั้นนำของสังคม อันเป็นผลมาจากชนส่วนใหญ่ของประเทศเคยชินกับระบบสังคมแบบเก่า ค่านิยมแบบเก่า คຸ້นเคยอยู่กับระเบียบประเพณีแบบเก่า ผิดกับชนชั้นนำที่ได้รับอิทธิพลจาก ตะวันตก เป็นผลให้ผู้นำของสังคมทำตัวเสมือนผู้กำหนดความเป็นไปของชนส่วนใหญ่และสังคม

๒. พุทธศาสนา และบุคลิกภาพ อุปนิสัยของคนไทย นอกจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองของไทยจะเป็นเงื่อนไขกำหนดวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นผล มาจากการสืบทอดทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และลักษณะอุปนิสัยของคนไทยยังมีบทบาทสำคัญ อย่างมากในการกำหนดทัศนคติ ความคิด ความเชื่อของมนุษย์ทั้งต่อสังคมอย่างมาก (เชิงชาญ จงสมชัย, ๒๕๓๗)

การที่จะวิเคราะห์ว่า พุทธศาสนาจะมีผลต่อทัศนคติ แนวความคิด ความเชื่อในการ ดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างไรนั้น จำต้องพิจารณาว่า แก่นแท้ของพุทธศาสนานั้น ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา (ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยงแท้ ชีวิตนี้เป็นทุกข์ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีตัวตน) โดยเน้น หลักปฏิบัติคือ ละความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส แนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อ ทัศนคติคนไทยในแง่ที่ว่า มนุษย์เกิดมาในชาตินี้เพื่อชดใช้หนี้กรรมที่ได้สร้างไว้แต่ชาติก่อนๆ ตามกฎแห่งกรรมชีวิตนี้จึงเป็นทุกข์ เพื่อให้ชาติหน้ามีชีวิตที่ดีขึ้น สบายขึ้นจำเป็นจะต้องทำบุญ กุศลให้มากที่สุดเพื่อชาติหน้าต่อไป ในทางปฏิบัติคนไทยส่วนใหญ่ซึ่งนับถือพุทธศาสนา เมื่อเผชิญกับปัญหาความทุกข์ยาก ความไม่เป็นธรรมในสังคมก็จะเอาหลักธรรมของพุทธศาสนา เป็นที่ตั้งและยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าที่ตนต้องเป็นเช่นนี้ เพราะสร้างกรรมไม่ดีไว้ในชาติ ก่อน หรือวันนี้ไม่ดี วันหน้าอาจจะดีขึ้นได้แล้วแต่ดวง แล้วแต่โชค ตามกฎแห่งกรรม คนไทยจึง ยอมรับและทนต่อสภาพดังกล่าว คนไทยไม่สนใจที่จะเรียกร้องและชี้ปัญหาความทุกข์ยากให้ รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ที่เกี่ยวข้องแก้ไขความทุกข์ยากให้กับตน คนไทยส่วนใหญ่จึงไม่สนใจ ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง กลายเป็นคนหนีโลกไม่ต่อสู้และเรียกร้อง เพื่อให้เกิด ความถูกต้องและเป็นธรรม การเมืองในสายตาของประชาชนจึงไม่ใช่หน้าที่กิจธุระของตน แต่เป็น เรื่องของชนชั้นปกครองและระบบราชการ ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจึง ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ในแง่ที่ว่าคนไทยมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองน้อย ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ทางการเมือง ฯลฯ ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตยจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้

๓. ระบบราชการ นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนปัจจุบัน นั้น(ทินพันธ์ นาคะตะ, ๒๕๓๔) อาจกล่าวได้ว่า ระบบราชการของไทยได้พัฒนาสถานะของ ตัวเองให้มีบทบาทที่เด่น และมีพลังแข็งแกร่งที่สุด อย่างหนึ่งในสังคมไทย ในความหมายที่ หมายถึงเป็นโครงสร้างหรือฐานอำนาจทางการเมืองของสังคมไทย เป็นแกนนำที่คอยกำหนดการ

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมไทย ระบบราชการในฐานะที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางปัญญา ความคิดและวิทยาการในการปกครองและบริหารเป็นเวทีรองรับการต่อสู้และการแบ่งกลุ่มทางการเมือง และในประการสำคัญคือ ระบบราชการจะเป็นสถาบันที่คอยตรวจสอบพลังภายนอก ระบบราชการอยู่เสมอ หากพลังทางการเมืองใดจะมาทำลายผลประโยชน์ของระบบราชการแล้ว จะทำลายลงในทันที โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มข้าราชการที่ถืออำนาจเด็ดขาดอยู่ในมือ ดังจะเห็นได้จาก ระบบราชการจะเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในการต่อสู้ของพรรคการเมือง ในการยอมรับความถูกต้องตามกฎหมายของกลุ่มผลประโยชน์ ตราบใดที่มีวัตถุประสงค์ไม่เป็นปฏิกิริยาต่อระบบราชการ เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ และวิธีดำเนินการของกลุ่มเหล่านั้น ลักษณะและอิทธิพลอันทรงอำนาจของระบบราชการ ผนวกกับการประสานผลประโยชน์ร่วมกันกับผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองไว้ในมือและผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ จึงเป็นทำนบสกัดการเจริญเติบโตของกลุ่มและพลังทางสังคมภายนอกระบบราชการ ทำให้โอกาสที่จะเกิดระบบพรรคการเมืองกลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพลที่มีพื้นฐานจากผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในสังคมไทย เป็นไปได้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่ประชาชนจะได้เรียนรู้และสัมผัสการเมืองในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การสนใจทางการเมืองของประชาชนในสังคมไทย จึงถูกจำกัดอยู่ตลอดเวลา โอกาสที่จะรวมศูนย์อำนาจ และรวบอำนาจอันมีศูนย์กลางอยู่ที่ระบบราชการส่วนกลางเป็นตัวการใหญ่ที่ทำลายการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ส่งเสริมการคงอยู่ของระบบเผด็จการ

๔. กระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย การให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ประเวศ วะสี, ๒๕๕๑) ในแง่ที่ว่า ไม่สามารถอธิบายให้ทราบและเข้าใจได้ว่า ประชาธิปไตยนอกจากจะเป็นระบอบการเมืองการปกครอง หรือลัทธิการเมืองอย่างหนึ่งแล้ว ยังมีความหมายถึงเป็นระบอบการปกครองแบบอุดมคติ และเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย จึงเป็นปัญหาต่อผู้สอนและผู้เรียนที่ไม่สามารถเข้าใจถึงธรรมชาติที่แท้จริงของประชาธิปไตยได้ แม้กระทั่งการศึกษาวิชารัฐศาสตร์โดยตรงในระดับอุดมศึกษาก็ตาม การเรียนการสอนก็จะเน้นในทางปฏิบัติ หรือศิลปะในการปกครอง กล่าวคือ ทำอย่างไรจึงปกครองได้ดี ทำอย่างไรจะเป็นข้าราชการได้ดี อันเป็นจุดมุ่งหมายประการสำคัญ

นอกจากนี้ บทบาทของสื่อมวลชนที่จะเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนนั้น เป็นสิ่งที่หายาก (วิชัย ตันศิริ, ๒๕๔๘) รายการส่วนใหญ่ของวิทยุโทรทัศน์ เป็นรายการบันเทิงที่ไร้สาระและสุกเอาเผากินอีกด้วย แม้กระทั่งหนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ ในท้องตลาดก็มักเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง หนังสือพิมพ์รายวัน ส่วนใหญ่จะเน้นพาดหัวข่าวเรื่อง

อาชญากรรมทางเพศ การฆาตกรรม การจี้ปล้น ฯลฯ จะมีข่าวและบทความทางการเมืองก็เพียงเล็กน้อย

ฉะนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยในชีวิตประจำวันโดยผ่านสื่อมวลชนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ การเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อของประชาชนให้แตกต่างไปจากลักษณะดั้งเดิม จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากลักษณะดั้งเดิม คือจะนิยมในอำนาจเผด็จการ ไม่สนใจที่จะเข้าร่วมทางการเมือง ฯลฯ จึงยากที่ระบบประชาธิปไตยของไทยจะสำเร็จลงได้

การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่า โครงสร้างและสภาพทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองโดยทั่วไปอันเป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ เช่น พระพุทธศาสนาและสถาบันการเมืองการปกครองของไทย ได้แก่ สถาบันทหาร และระบบราชการล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไทย เป็นไปในแบบนิยมในอำนาจ ยึดถือระบบอาวุโส นิยมในระบบเจ้าขุนมูลนาย ยอมรับในฐานะความแตกต่างทางสังคมและเศรษฐกิจ การถือว่าการเมืองเป็นเรื่องของหลวง มิใช่เรื่องของประชาชน กล่าวคือ อิทธิพลของพุทธศาสนาก่อให้เกิดลักษณะนิสัยของการอ่อนโยน เมตตาปราณี ไม่ทะเยอทะยาน มีการเชื่อถือในลัทธิผีสังเทวดา (เชิงชาภู จงสมชัย, ๒๕๓๗) มีการผูกขาดครอบครองอำนาจการเมืองของทหาร และมีระบบราชการเป็นสถาบันหลักที่กำหนดวิถีชีวิต ค่านิยม ของประชาชน เป็นกลไกหลักในการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยยังขาดประสิทธิภาพอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ ย่อมทำให้เงื่อนไขประการสำคัญ อาทิ การยึดมั่นในความเสมอภาคทางสังคม การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยต้องขาดหายไปหรือไม่มีความสมบูรณ์ จึงเป็นการยากที่ระบอบประชาธิปไตยของไทยจะสำเร็จ แต่กลับเป็นการง่ายที่ระบอบเผด็จการแบบทหารจะคงอยู่และจะอาจกล่าวได้เช่นกันว่า วัฒนธรรมการเมืองของไทยนั้น ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัย การที่จะกล่าวว่าปัจจัยหนึ่งมีอิทธิพลเหนือปัจจัยหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่พูดได้ลำบาก แต่ในทางที่เป็นจริงแล้ว ปัจจัยแต่ละตัวนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะได้รับการอบรมกล่อมเกลாதาสังคมจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่มีลักษณะตามโครงสร้างของสังคมที่เรียกว่า อิสระตามสบาย (individualism) และการมีลำดับชั้นในสังคม (Hierarchical Structure) (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ๒๕๕๐) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่พบได้ในประเทศไทยที่ปกครองแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการ

และในประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากอำนาจนิยมไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ยากจนและมีความรู้ต่ำ แม้โครงสร้างการปกครองจะเป็นประชาธิปไตยแต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจระบอบประชาธิปไตย จึงยังคงยึดถือค่านิยมหรือทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมดั้งเดิมอยู่จนกลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งเป็นสาเหตุให้การปกครองแบบประชาธิปไตยขาดความมั่นคง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, ๒๕๓๔: อธิปไตย เสรีรัฐธรรม, ๒๕๕๐: นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, ๒๕๕๐: กนก วงษ์ตระหง่าน, ๒๕๓๒) จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมของไทยเพื่อสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองใหม่ที่มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น)

ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเริ่มต้นมาจากการเปลี่ยนวัฒนธรรมด้วยการสร้างค่านิยมสำคัญบางประการที่เป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตย และทดแทนค่านิยมเดิมที่มีความสำคัญต่อเงิน อำนาจ อภิสัทธา เกียรติยศและยศถาบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นตัวบั่นทอนความก้าวหน้าของสังคมด้วยการทำให้คนไทยมีนิสัยใจคอและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย คิดและทำเป็นแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ด้วยการเสริมสร้างค่านิยมที่สำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน (ประเวศ วะสี, ๒๕๕๑) ด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการเคารพในความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น การเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์และปฏิบัติต่อเขาเหล่านั้นอย่างทัดเทียมกัน การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเคารพกฎเกณฑ์กติกาของสังคม ความกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ความอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง เสรีภาพและความรับผิดชอบความเสมอภาคที่เป็นธรรม และจิตสาธารณะ ฯลฯ

บรรณานุกรม

กมล สมวิเชียร, ๒๕๑๔. วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์.

กนก วงษ์ตระหง่าน, ๒๕๓๒. วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย. เอกสารการ
สอนวิวัฒนาการ

ทางการเมืองไทย. หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. ๒๕๔๕. รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้าง
ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐: ปัญหาอุปสรรค และ
ทางออก.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า

จรูญ สุภาพ. ๒๕๑๙. ระบบการเมืองเปรียบเทียบ(ประชาธิปไตย,เผด็จการ) และหลัก
วิเคราะห์การเมืองแผน

ใหม่. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช

จิโรช วิระชัย. ๒๕๔๓. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เชิงชาญ จงสมชัย. ๒๕๓๗. พุทธธรรมและการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระ
ธรรมปิฎก.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ไชยสิทธิ์ ตันยกุล. ๒๕๒๘. ศาลาประชาธิปไตยกับการเรียนรู้ทางการเมือง. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ทินพันธ์ นาคะตะ. ๒๕๓๔. การเมืองการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธีรภัทธิ์ เสรีรังสรรค์. ๒๕๕๐. วัฒนธรรมทางการเมืองจริยธรรมและการปกครอง ในเอกสารประกอบการ

ประชุมวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. ๒๕๕๐. พรรคการเมืองกับการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตย ในสำนัก

เลขาธิการนายกรัฐมนตรี มหกรรมประชาธิปไตย: ปริญญาพัฒนาการเมืองไทย กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

ประณต นันทิยะกุล. ๒๕๔๖. การจัดทำแผนพัฒนาการเมืองและแผนพัฒนาประชาธิปไตย เอกสารหลักสูตร

การบรรยายหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย. สำหรับนักบริหารระดับสูง, ๒

ธันวาคม ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. ๓๑

ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะ. ๒๕๕๐. รายงานการวิจัยโครงการศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างธรรมาภิบาล

การบริหารจัดการในภาครัฐ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเวศ วะสี. ๒๕๕๑. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ออฟเซ็ท. สถาบันพระปกเกล้า

พัฒนาณิณ กิติพราภรณ์. ๒๕๕๐. แนวคิดและวิธีการสร้างความพร้อมของคนไทยต่อการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า

วิชัย ตันศิริ. **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล. ๒๕๔๓. **การเมืองและการปกครองไทย**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

“หลักประชาธิปไตย”